

สาระธรรมจากพระสุตตันตปิฎก

ครั้งที่ ๔๔ ปฏิจจสมุปบาท ตอนที่ ๕

๘ มิถุนายน ๒๕๕๔

อ.สุภีร์ ทุมทอง

๑. ความสำคัญ

- ๑.๑ เป็นความจริงที่ไม่ขึ้นกับการอุปถัมภ์ของพระศาสนา
- ๑.๒ เป็นธรรมลึกซึ้งเหนือตรรกะ
- ๑.๓ เป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์พิจารณาก่อนตรัสรู้
- ๑.๔ เป็นธรรมเทศนาสายกลาง
- ๑.๕ เป็นสิ่งที่ควรรู้อันประเสริฐ
- ๑.๖ เห็นปฏิจสมุปบาทชื่อว่าเห็นธรรม
- ๑.๗ รู้ธรรมนี้แล้วได้ชื่อว่ามีสัมมาทิฏฐิ
- ๑.๘ รู้ธรรมะนี้แล้วได้ชื่อว่าเป็นสมณะแท้
- ๑.๙ รู้ธรรมะนี้แล้วหมดความสงสัยในขันธอดีตเป็นต้น
- ๑.๑๐ ไม่รู้ธรรมนี้ไม่อาจพ้นอบาย

๒. สิ่งที่เราควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท

๒.๑ ปฏิจจสมุปบาทคืออริยสัจที่ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ (๑)

“อิมานิ จตุตตาริ อริยสัจจานีติ ภิกขเว มया ชมฺโม เทสิโต **อนิคุคหิโต**
อสังกิลิฏฺฐโฐ **อนุปวชฺโซ** **อปฺปฏิกุฏฺฐโฐ** สมณฺเหหิ พุราหฺมณฺเหหิ วิญญฺหิ ..
ฉนฺนํ ภิกขเว ชาตฺตุนํ อุปาทาย คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติ,
โอกฺกนฺติยา สติ นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สพายตฺนํ,
สพายตฺนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา.
เวทียมานสฺส โข ปนาหํ **ภิกขเว** **อิทํ** **ทฺถกฺขนฺติ** **ปญฺญเปมิ**
อํ ทฺถกฺขสมฺภว โยติ ...อํ ทฺถกฺขนิโร โชติ ...อํ ทฺถกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา ..

อ.ติก. ๒๐/๖๒ ตีตถายตนสูตร

๒.๑ ปฏิจจสมุปบาทคืออริยสัจที่ใครๆ ก็ดัก้านไม่ได้ (๒)

กตมณฺจ ภิกฺขเว **ทุกขํ อริยสจฺจํ**. ชาตึปี ทุกฺขา, ชราปี ทุกฺขา,
มรณฺมปี ทุกขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปี ทุกฺขา,
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข, ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข,
ยมฺปิจฺจํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกขํ, สํจิตฺเตน ปณฺจอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.

อ.ติก. ๒๐/๖๒ ติตถายตนสูตร

๒.๑ ปฏิจจสมุปบาทคืออริยสัจที่ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ (๓)

กตมณฺจ ภิกฺขเว **ทุกฺขสมุทฺถํ อริยสจฺจํ**. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา,
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สพฺพยตฺนํ,
สพฺพยตฺนปจฺจยา ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา,
ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ,
ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมภวนฺติ.
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

อ.ติก. ๒๐/๖๒ ติตถายตนสูตร

๒.๑ ปฏิจจสมุปบาทคืออริยสัจที่ใครๆ คัดค้านไม่ได้ (๔)

กตมณฺจ ภิกฺขเว **ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ**. อวิชฺชาเย ตฺเวว อเสสวिरาคนิโรธา
สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ,
วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สพายตฺตนนิโรโธ,
สพายตฺตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทฺธานิโรโธ,
เวทฺธานิโรธา ตณฺหํนิโรโธ, ตณฺหํนิโรธา อฺปาทานนิโรโธ,
อฺปาทานนิโรธา ภวํนิโรโธ, ภวํนิโรธา ชาตฺตนิโรโธ,
ชาตฺตนิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิร์ชฺฌนฺตํ.
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ.

อ.ติก. ๒๐/๖๒ ตีตถายตฺนสูตร

๒.๑ ปฏิจ্ঞสมุปบาทคืออริยสัจที่ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ (๕)

กตมณฺจ ภิกฺขเว **ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ.**

อยมฺเว อริโย อฏฺฐงฺกิโก มคฺโค. เสขฺยถิํ, สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปโป,
สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนุโต สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม
สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ.

อํ.ติก. ๒๐/๖๒ ติตถายตนสูตร

๒.๒ ปฏิจจสมุปบาททุกอาการมีลักษณะเป็นอริยสัจ (๑)

อิธ ภิกขเว ภิกขุ ปริวีมฺสมาโน ปริวีมฺสติ “ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ
นानปฺปการกํ ทุกขํ โลกเ อูปฺปชฺชติ ชรามรณํ,
อิทํ นุ โข ทุกขํ กีนิทานํ กีสมฺมทยํ กิชาตีกํ กิปปภวํ,
กิสฺมึ สติ ชรามรณํ โหติ, กิสฺมึ อสติ ชรามรณํ น โหตี”ติ.
โส ปริวีมฺสมาโน เอวํ ปชานาติ

“ยํ โข อิทํ อเนกวิธํ นานปฺปการกํ ทุกขํ โลกเ อูปฺปชฺชติ ชรามรณํ,
อิทํ โข ทุกขํ ชาตินิทานํ ชาตีสมฺมทยํ ชาตืชาตีกํ ชาตืปฺปภวํ,
ชาติยา สติ ชรามรณํ โหติ, ชาตืยา อสติ ชรามรณํ น โหตี”ติ.

สํ.น. ๑๖/๕๑ ปริวีมฺสนสูตร

๒.๒ ปฏิจจสมุปบาททุกอาการมีลักษณะเป็นอริยสัจ (๒)

โส ชรามรณญจ ปชานาติ, ชรามรณสมุททยญจ ปชานาติ,
ชรามรณนิโรธญจ ปชานาติ, ยา จ ชรามรณนิโรธสารูปคามินี ปฏิปทา,
ตญจ ปชานาติ, ตถา ปฏิปนฺโน จ โหติ อนุชมฺมจारी.
อัยฺ วุจฺจตี ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาเย ปฏิปนฺโน
ชรามรณนิโรธาย.

ตํ.น. ๑๖/๕๑ ปริวิมฺสนสูตร

๒.๒ ปฏิจจสมุปบาททุกอาการมีลักษณะเป็นอริยสัจ (๓)

โส สงฺขารे จ ปชานาติ, สงฺขารสมุทยญจ ปชานาติ,
สงฺขารนิโรธญจ ปชานาติ, ยา จ สงฺขารนิโรธสารูปคามินี ปฏิปทา,
ตญจ ปชานาติ, ตถา ปฏิปนฺโน จ โหติ อнуสมจारी.
อัยฺ วุจฺจตี ภิกฺขเว ภิกฺขุ สพฺพโส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ปฏิปนฺโน
สงฺขารนิโรธาย. ...

ถ.น. ๑๖/๕๑ ปริวิมฺสนสูตร

๒.๓ ปฏิจจสมุปบาทแสดงความจริงไม่มีเหตุต้นตออันแรกสุด (๑)

ยโต โข อาวุโส อริยสาวโก อวิชชญจ ปชานาติ,
อวิชชาสมุทยญจ ปชานาติ, อวิชชานิโรธญจ ปชานาติ,
อวิชชานิโรธคามินี ปฏิปทญจ ปชานาติ.

เอตตาวตปิ โข อาวุโส อริยสาวโก สมมาทิฏฺฐิ โหติ, อชฺชคตาสฺส ทิฏฺฐิ,
ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต, อากโต อิมํ สทฺธมฺมํ.

ม.มู. ๑๒/๑๐๓ ตัมมาทิฏฺฐิสฺสูตร

๒.๓ ปฏิจจสมุปบาทแสดงความจริงไม่มีเหตุต้นตออันแรกสุด (๒)

กตมา ปนาวุโส อวิชชา. กตโม อวิชชาสมุทโย.

กตโม อวิชชานิโรโธ. กตมา อวิชชานิโรธคามินี ปฏิปทา.

ยัม โข อาวุโส ทุกฺขเ อฉาณํ, ทุกฺขสมุทเย อฉาณํ, ทุกฺขนิโรเธ อฉาณํ,

ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อฉาณํ. อยัม วุจฺจตาวุโส อวิชชา.

อาสวสมุทยา อวิชชาสมุทโย, อสวนิโรธา อวิชชานิโรโธ.

อยมเว อริโย อฏฺฐจฺจกิกโก มคฺโค อวิชชานิโรธคามินี ปฏิปทา.

ม.ม. ๑๒/๑๐๓ สัมมาทิฏฐิสูตร

๒.๔ ปฏิจจสมุปบาทแสดงความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ในปัจจุบัน (๑)

กตโม จ ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส สมฺทโย**. จกฺขุณฺจ ปฏิจฺจ รูปे จ อุปฺปชฺชติ
จกฺขุวิญฺญาณํ, ตินฺนํ สงฺกตฺติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา,
เวทนาปจฺจยา ตณฺหา. อຍံ โข ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส สมฺทโย**.
โสတฺถจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ ... ฆานถจ ปฏิจฺจ คนฺธे จ...
ชีวหถจ ปฏิจฺจ รเส จ... กายถจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐพฺเพ จ...
มนถจ ปฏิจฺจ ฌมฺเม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ,
ตินฺนํ สงฺกตฺติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา.
อยံ โข ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส สมฺทโย**.

สํ.นํ. ๑๖/๔๓ ทุกฺขสูตร

๒.๔ ปฏิจจสมุปบาทแสดงความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ในปัจจุบัน (๒)

กตโม จ ภิกฺขเว **โลกสุส สมุทโย**. จกฺขุณฺจ ปฏิจฺจ รูปे จ อุปฺปชฺชติ
จกฺขุวิณฺณานิ, ติณฺณํ สงฺกตฺติ ผสฺโส, ผสฺสปฺจฺจยา เวทนา,
เวทนาปฺจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปฺจฺจยา อุปาทานิ, อุปาทานปฺจฺจยา ภโว,
ภวปฺจฺจยา ชาตฺติ, **ชาติปฺจฺจยา ชรามรณํ**

โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ:

อຍံ โข ภิกฺขเว **โลกสุส สมุทโย**. โสตณฺจ ปฏิจฺจ สทฺเท จ...

สํ.นိ. ๑๖/๔๔ โลกสูตร

๒.๕ ปฏิจจสมุปบาทแสดงความดับแห่งทุกข์ในปัจจุบัน

กตโม จ ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส** **อตุฏฺกโม**. จกฺขุณฺจ ปฏิจฺจ รุเป จ อุปฺปชฺชติ
จกฺขุวิญญานํ, ติณฺณํ สงฺกตฺติ ผสฺโส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, **เวทนาปจฺจยา** **ตณฺหา**.
ตสฺสาเยว **ตณฺหา** **อเสสวिरาคนฺนิโรธา** **อุปาทานนฺนิโรโธ**,
อุปาทานนฺนิโรธา ภาวนิโรโธ, ภาวนิโรธา ชาตินิโรโธ,
ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นฺริชฺฌนฺติ;
เอวเมตสฺส เภวลสฺส **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส** **นฺนิโรโธ** โหติ.
อัยฺ โข ภิกฺขเว **ทุกฺขสฺส** **อตุฏฺกโม**. โสตถฺจ ปฏิจฺจ สทฺเทจ ...

สํ.นฺิ. ๑๖/๔๓ **ทุกฺขสูตฺร**

๒.๖ ปฏิจจสมุปบาทแสดงแต่เรื่องความไม่มีตัวตน

อณฺณตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “กตมํ นฺุ โข ภนฺุเต ชรามรณํ
กสฺส จ ปนฺิทํ ชรามรณนฺุ”ติ.

“โน กถฺุโล ปญฺุโห”ติ ภควา อโวจ ...

เอเต เต ภิกฺขุ อฺุโภ อนฺุเต อนฺุปกมฺุม มชฺเณน ตถาคโต
ธมฺมํ เทเสติ “ชาติปจฺุจยา ชรามรณ นฺุ”ติ.

สํ.นฺิ. ๑๖/๓๕ อวิชชาปัจจยสูตร

๒.๓ ปฏิจจสมุปบาทแสดงที่มาของความหลากหลาย

ธาตุนานตต์ ภิกขเว ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ สลฺยณานานตต์,
สลฺยณานานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตต์
สงฺกปฺปนานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตต์,
ผสฺสนานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ เวทนานานตต์,
เวทนานานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ จนฺทนานตต์,
จนฺทนานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ ปริพาหนานตต์,
ปริพาหนานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ ปริเยสนานานตต์,
ปริเยสนานานตต์ ปฏิจจ อุปฺปชฺชติ ตาณานตต์.

สํ.นိ. ๑๖/๕๓ พาทิรผัสสนานัตตสูตร

สวัสดีครับ

